

РОЗДІЛ VI. Переселенські процеси в роки Другої світової війни і перші повоєнні роки

Після передачі Кримської області до складу Української РСР у 1954 р. стало більше вихідців з України. Українські ВНЗ і технікуми стали направляти на роботу в Крим своїх випускників.

Для більшості прибулих на півострів (найбільше це характерно для першого десятиріччя) процес переселення виявився вкрай складним. Особливості клімату, ведення господарської діяльності викликали чималі труднощі. Сільське господарство, особливо в гірській місцевості, рішуче відрізнялося від звичного в місцях попереднього проживання. Важкими були й матеріальні умови. Не всі змогли адаптуватися до нових реалій. Приблизно третина переселенців покинула півострів.

Докорінно змінилася топоніміка Криму. Були перейменовані населені пункти, які мали назви, пов'язані з депортованими. Карасубазар став Білогірськом, Ларіндорфський район – Первомайським, Ак-Мечеть – Чорноморським, Фрайдорф – Новоселовським. У назвах багатьох населених пунктів увіковічено імена учасників Великої Вітчизняної війни – Героєвське, Бондаренкове, Самохвалове, Острякове і т.п. Чимало назв нагадували мешканцям Криму місця колишнього проживання – Курське, Вінницьке, Льговське, Полтавка.

З'явилися інші нові назви – оптимістичні: Ізобільне, Веселе, Багате, Радісне, Урожайне, Дачне, Курортне, Привітне, Добре, Планерське, Пушкіне; ідеологічні – Леніно, Кіровське, Советское, Фрунзенське; географічно прив'язані – Малореченське, Рибаче, Превальне, Морське.

Загалом, як зазначають сучасні довідники, було змінено назви понад 700 населених пунктів. У 30–40 рр. XX століття на теренах Криму відбулася докорінна зміна населення. Тут народилися нові покоління, які вважають Крим своєю батьківщиною. Вони не знали довоєнної історії, не були пов'язані з культурою донедавна значної частини населення півострова. Історична пам'ять довоєнних кримчан та ідеологічна обробка нових стали чинником стійкого негативного ставлення до депортованих, що збереглося аж до початку 90-х. Тому процес повернення депортованих та їхніх нащадків, інтеграція їх в українське суспільство проходить доволі складно й болісно.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів Головного Управління СБУ в Автономній Республіці Крим.
2. Вольфсон Б. Кровавые преступления немцев в Керчи / Б. Вольфсон // Истор. журн. – 1942. – № 8.
3. Державний архів в Автономній Республіці Крим.
4. История Крыма с древнейших времен и до наших дней (в очерках). – Симферополь : Атлас-Компакт, 2006. – 401 с.
5. Книга скорби Украины. Автономная Республика Крым. – Симферополь : Таврида, 2001. – 464 с.
6. Козерод О. В. Євреї України в період нової економічної політики: 1921–1929 рр. / О. В. Козерод. – К., 2003. – 313 с.
7. Реабилитированные Историей. Автономная Республика Крым: Книга вторая. – Симферополь : [б. и.], 2006. – 392 с.

Наталья Шевцова

Виходцы из Волыни – жертвы политических репрессий в Крыму

На основе архивных источников рассматривается судьба выходцев из Волыни, которые в 20–40-х гг. XX в. были репрессированы на территории Крыма.

Ключевые слова: политические репрессии, террор, арест, приговор

Шевцова Наталья. Вихідці з Волині – жертви політичних репресій у Криму. На основі архівних джерел висвітлено долю вихідців із Волині, які у 20–40-ві рр. XX ст. були репресовані на теренах Криму.

Ключові слова: політичні репресії, терор, арешт, вирок.

Shevtsova Natalia. People from Volhynia Victims of Political Repression in the Crimea. On the basis of archival sources reflected in the fate of the Ukrainians of Volhynia, who at 20–40 years of the XX century were repressed in the Crimea.

Key words: political repression, terror, arrest, punishment.

Основой написания этого материала послужила база данных на реабилитированных лиц Крымской республиканской научно-редакционной группы «Реабилитированные историей». Созданная на основе архивно-следственных дел, она насчитывает более 48 тыс. фамилий. Работа по выявлению новых лиц продолжается, но уже имеющиеся данные позволяют вести исследование, анализ, осмысления процессов, связанных с применением политического насилия как средства управления обществом в переходный период.

В 20–50-е гг. XX в. репрессирован 101 человек (выходцы из Волыни)¹. Исследование архивно-следственных дел не даёт оснований точно определить время и обстоятельства смены места жительства. Можно с уверенностью сказать, что одномоментной волны переселения не было. Уроженцы Волыни оседали в Крыму в разные годы и по различным обстоятельствам.

Если демографические изменения 20–30-х гг. прошлого века в последние годы начали изучаться, то миграционные процессы не только рассматриваемого периода, но и в целом советской истории еще не стали объектом серьезного научного исследования. Научно-мемориальная программа «Реабилитированные историей» в определенном смысле может быть полезна в восполнении этого пробела. Ведь дело каждого арестованного по политическим мотивам начиналось с заполнения анкеты, которая сама по себе является ценным источником.

Из общего количества репрессированных волинян, как и в целом по стране, большинство составляют мужчины – 86 человек. За исключением девяти членов и одного кандидата в члены партии, все беспартийные. Это 90 % общего числа в целом соответствует статистике, подтверждающей, что самой массовой группой пострадавших от репрессий были именно простые люди, не обремененные должностями и партбилетами.

Интересен и национальный состав: больше всего русских – 30 человек, далее следует 27 украинцев, 18 евреев и 16 поляков. Репрессиям выходцы из Волыни подвергались в разные годы – с начала 20-х и до середины 50-х годов. Четко прослеживаются две волны массовых арестов, которые не обошли и волинян. Это 1930–1931 гг. – коллективизация, и 1937–1938 гг. – время «большого террора». В первом – девять человек, во втором – 42, почти половина общего количества репрессированных. На период «большого террора» выпадает и абсолютное большинство смертных приговоров, вынесенных волинянам – 23 из 25. Жестокость приговоров тех двух лет поразительно контрастирует даже со временем коллективизации, где преобладали сроки пяти лет ИТЛ и высылки.

Есть случаи и повторных репрессий. К примеру, уроженец Волынской губернии Эмиль Энгель был арестован в марте 1934 г. и по обвинению в причастности к контрреволюционной кулацкой группировке осужден на три года ИТЛ. Срок отбыл, вернулся в Крым. На всякий случай Энгель поселился не по месту прежнего жительства, а в соседнем Фрайдорфском районе. Но это не помогло. В мае 1938 г. его арестовали повторно и в числе других приговорили к расстрелу [2, ф. р-4808, оп. 1, д. 017610].

Среди жертв террора в Крыму была и медсестра Джанкойской городской больницы, полька Надежда Дворчук. В числе других обвиненных в шпионаже в пользу Польши её приговорили к расстрелу. Ничего не изменило даже то, что женщина не признала себя виновной. Следователь Кротюк, который вел дело, спустя два месяца сам будет арестован и осужден за «нарушение социалистической законности». Но жизнь невинно осужденной не вернуть [2, ф. р-4808, оп. 1, д. 01750].

Среди подпунктов печально известной 58-й статьи УК РСФСР (в Украинской ССР – 54-я) особенно массовым с широкой трактовкой являлся десятый – антисоветская агитация. Выражение недовольства зарплатой и вообще уровнем жизни плотником санатория «Колхозная молодежь» в Гурзуфе Владимиром Колухом стало основанием для осуждения его на 10 лет ИТЛ. Сведений о дальнейшей судьбе Колуха нет [1, д. 09270].

По той же статье аналогичный приговор был вынесен феодосийскому извозчику Павлу Приписнюку [2, ф. р-4808, оп. 1, д. 012007].

Значительное количество выходцев пострадало в ходе так называемых национальных операций НКВД. При этом часто национальность подозреваемого роли не играла. Так, уроженец г. Кременец Волынской губернии, начальник отдела капитального строительства «Крымэнерго», русский Владимир Торопов был осужден в 1938 г. к расстрелу [1, д. 013830].

¹ Данные приведены по состоянию на 01.01.2012 г.

Уроженці Волини, также как и тысячи других жителей Крыма, стали жертвами тоталитарного режима по надуманным обвинениям. Возможно, далеко не все из них были лояльно настроены по отношению к советской власти, но никто из них не совершал действий, угрожающих безопасности государства. Подтверждением тому является факт полной реабилитации этих людей на основании Закона Украины «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине».

Список использованных источников и литературы

1. Архив Главного управления Службы безопасности в Автономной республике Крым.
2. Государственный архив в Автономной республике Крым.

Альона Гарбарук

Особливості переселення та соціально-економічної й психологічної адаптації українців Польщі в УРСР упродовж 1944–1947 рр. (на прикладі родини Федоруків із с. Дорогуська Холмського повіту Люблінського воєводства)

У статті йдеться про перебіг процесу примусового переселення українців Польщі в УРСР наприкінці Другої світової війни. Значну увагу зосереджено на особливостях соціально-економічного пристосування української людності до нових реалій життя. Проаналізовано також психологічну адаптацію населення до назрілих умов перебування поза межами батьківщини. Означені вище питання розглядаються на прикладі долі української родини – уродженців села Дорогуська Холмського повіту Люблінського воєводства (Республіка Польща).

Ключові слова: Угода між РНК УРСР та ПКНВ від 9 вересня 1944 р., депортація, примусова евакуація, соціально-економічна адаптація, психологічна несумісність.

Гарбарук Алёна. Особенности переселения и социально-экономической и психологической адаптации украинцев Польши в УССР в 1944–1947 гг. (на примере семьи Федорук из посёлка Дорогуск Холмского района Люблинского воеводства). В статье идёт речь о ходе процесса принудительного переселения украинцев Польши в УССР в конце Второй мировой войны. Значительное внимание концентрируется на особенностях социально-экономического приспособления украинцев к новой жизненной реальности. Анализируется также психологическая адаптация населения к возникшим условиям пребывания вне границ отчизны. Определённые выше вопросы рассматриваются на примере судьбы украинской семьи – уроженцев посёлка Дорогуск Холмского района Люблинского воеводства (Республика Польша).

Ключевые слова: Договор между СНК УССР и ПКНО от 9 сентября 1944 г., депортация, принудительная эвакуация, социально-психологическая адаптация, психологическая несовместимость.

Garbaruk Alena. The Features of Migration and Socio-Economic and Psychological Adaptation of Ukrainians of Poland in Ukraine During 1944–1947 (on Example of the Fedoruk's from Dorogusk Village, Chelm District, Lublin Province). In the article speech goes about motion of process of the forced migration of Ukrainians of Poland in Ukraine at the end of Second World War. Considerable attention is concentrated on the features of socio-economic adaptation of Ukrainian populousness to new realities of life. Psychological adaptation of population is also analysed to the coming to a head terms of stay out of limits of motherland. Marked higher question examined on the example of fate of Ukrainian family - natives of Dorogusk village, Chelm district, Lublin province (Republic of Poland).

Key words: Agreement between AFK USSR and PKNL from September, 9 in 1944, deportation, forced evacuation, socio-economic adaptation, psychological incompatibility.

Досліджувані події є частиною спільної української й польської історії. Ще живі очевидці тих подій, люди, у чій пам'яті закарбувалися негативні аспекти діяльності офіційних властей обох країн. Водночас є радянська література, де події середини ХХ ст. подано в значному ідеологічному викривленні. Однак неупереджена критика тих процесів не розв'язує проблеми. Потрібне максимально об'єктивне висвітлення подій минулого – без замовчування злочинів та прорахунків, але водночас без перекреслювання всього доброго, що мало місце в минулому. Саме під таким кутом зору в цьому дослідженні зроблено спробу простежити перебіг одного зі знакових епізодів в українсько-